

A-65707

2005. aasta arheoloogiliste välitööde tulemused

Results of archaeological fieldwork in 2005

Reinhard JONHANSON and Martin YULIN

Archaeological excavations at Jägala Hillfort

Arheoloogilised välitööd Jägala hüüdnägil

Andres THAURI and Kristina JONHANSON

Archaeological research on Kärassa, Mätsküla and Karkla hillforts

Arheoloogilised välitööd Kärassa, Mätsküla ja Karkla hüüdnägil

Julius LÄMME and Margat LÄMME

New investigations at Sassi hillfort of 2005-2006 in Kõrre

Uus uuritud Sassi hüüdnägil aastatel 2005-2006 Kõrres

Margo KORSJA, Julius LÄMME, Karin TÄRRE and Ülle TAMLA

Ringwall enclosure of Laps in Pärnu linn Southern Harbours

Laps hüüdnägil ringseinaline kaitsealajoon

Det HANSEN

Über die Funktion der Neolithischen Hügel in Västmanland

Västra Västmanlands mounds: a preliminary analysis

Marika AAL

Excavations on the coast of Pechelack and Medby in Skarviken

Käringöskärs kallasrannik: ja kallasrannik

Marika AAL

Archaeological investigations on the coast of Pechelack in Skarviken

Arheoloogilised välitööd Pechelacki kallasrannikul

Margo KORSJA and Martin YULIN

Archaeological investigations in the surroundings of Kärassa and Karkla

Arheoloogilised välitööd Kärassa ja Karkla hüüdnägil

Andres THAURI and Riina BERNDAL

Archaeological investigations carried out by the University of Tartu in 2005

Arheoloogilised välitööd Tartu ülikooli poolt 2005. aastal

Julius LÄMME and Ülle TAMLA

Archaeological investigations at Lai Street in Tartu

Arheoloogilised välitööd Lai tänaval Tartus

**ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS**

**ARCHAEOLOGICAL
FIELDWORK
IN ESTONIA**

2005

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseamet
Tallinn 2006

© 2006 Muinsuskaitseamet
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
National Heritage Board
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia

Esikaas: Hilisviikingiaegne kõrva- või oimurõngas.
Rekonstruktsioon 2005. a. avastatud Ubina hõbeaardes
sisalduva fragmendi põhjal. Joonistanud Kersti Siitan.
Cover: Earring or temple ornament from Late Viking Age.
Reconstruction based on the fragment from the silver board
of Ubina discovered in 2005. Drawing by Kersti Siitan.

Tagakaas: Tartust Tähtvere tänavalt 2005. a. leitud 15. saj.
haruldase savikannu kild.
Back cover: Fragment of stoneware goblet from the 15th century.
Stray find from Tartu, Tähtvere Street in 2005.

Toimetuskolleegium:

Ants Kraut
Erki Russow
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Kalev Uustalu
Heiki Valk

Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
e-mail: info@muinas.ee

Kujundus ja küllendus:

Jaana Kool

ISSN 1406-3972

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
SUNDASEMPLAR

2005. AASTA ARHEOLOOGILISTE VÄLITÖÖDE TULEMUSI

Ülle TAMLA

*Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Rüütli 6, 10130 Tallinn
ulle.tamla@ai.ee*

Muinsuskaitseamet ja Tallinna Kultuuriväärtuste Amet väljastasid 2005. aasta arheoloogilisteks välitöödeks 119 luba (vt. tabel). Nii nagu viimasel ajal tavaks, kandus uuringute raskuspunkt ka seekord ajaloolistesse linnasüdameisse ja eeslinnadesse, kus viidi läbi erinevas mahu ja eesmärgiga päästekaevamisi (joon. 1: B) selleks, et vabastada ehituste alla minevad maa-alad muinsuskaitseadusega kehtestatud piiranguist. Sealsamas toimuv ulatuslik vee-, kanalisatsiooni- ning sidetrasside uuendamine tõi endaga kaasa ka ridamisi järelevalvetöid (joon. 1: C), kus arheoloogide ülesandeks oli kontrollida kultuurikihi olemasolu kaitsealusele territooriumile kaevatud kraavides. Selle säilivuse korral mõõdistati ja kirjeldati profile ning talletati päevavalgele tulnud leiud. Uurimisteemadega seotud kaevamistest (joon. 1: A) domineerisid jätkukaevamised: pikemale ajale kavandatud projektide raames jätkati tööd juba varem avatud kaevandites või võeti ette uurimisala laiendamine. Mõnel juhul hõlmasid uurimisteemad ka mitme erineva objekti kaevamist, sh. väiksemaid proovikaevamisi muististe täpsemaks dateerimiseks ja/või perspektiivsete uurimiskohade väljaselgitamiseks.

Koos kaevamislubadega andis Muinsuskaitseamet lube ka arheoloogilisteks maastikuinspeksioonideks, kus välitööde eesmärk oli uute muististe otsimine, kaitsealuste mälestiste seisundi kontrollimine või leiuteadete täpsustamine. Viimati nimetatud ülesande täitmisega kaasnes enamasti šurffimine kultuurikihi olemasolu määramiseks ning leiukoha täpsemaks plaanistamiseks.

UURIMISTEEMADEGA SEOTUD ARHEOLOOGILISED KAEVAMISED JA ALLVEEARHEOLOOGILISED UURINGUD

Uurimisteemadega seotud arheoloogilisi kaevamisi ja allveearheoloogilisi töid tegid Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi, Tartu Ülikooli, Eesti Ajaloomuuseumi, Viljandi muuseumi ja Eesti Meremuuseumi ekspeditsioonid (joon. 1: A). Käesolevas kogumikus tutvustab AI projektijuht Marika Mägi mitmeaastase uurimisteema "Saaremaa rannaasustus muinas- ja keskajal (1500 e.Kr. – 1500 p.Kr.)" raames toimunud kaevamiste tulemusi **Viltina** (nr. 1) muinasaegses sadamakohas, kus eelmise aasta kaevandi laiendamisega avastati 11.–12. sajandi põletusmatused ning arvatava paadisilla jäänused. Samas artiklis tehakse juttu veel Saaremaa muistsete sadamakohtade otsingust **Pällamõisas** (nr. 2) ja saare lääneosas **Tammese**

külas (nr. 3). Saaremaa varaste sadamakohtade ja nendega seotud agraarsete asustusüksuste väljaselgitamisega olid seotud ka Kristin Ilvese jätkukaevamised **Sutu lahe** ääres (nr. 4). Nagu selgub tema artiklist, ei pruugi asustusjälgede olemasolu rannikul osutada alati sadamakohale.

Põhja-Eesti varase asustusloo väljaselgitamisega seonduvat uurimistööd jätkas Gurly Vedru kaevamistega **Tsitre** külas (nr. 5). Temalt saadud andmetel sattuti merest u. 200 m kaugusele tehtud 5 m² suuruses proovikaevandis üllatuslikult raudkividest koosnevale kompaktsale kivistikule, mida katsid eriaegsed elutegevuskihid vaheldumisi leiutühjade liivakihtidega. Otsustades kogutud leiumaterjali põhjal pärines kultuurkihi ülemine horisont muinasaja lõpusajanditest, kusjuures selles esines ka viikingiaegset peenkeramikat. Niisugune kiht oli tekkinud uhtliivale, mille alla jäi 20 cm түsedusega ladestus, kus leidis suurte kogumitena nõrgalt riibitud pinnaga 5.–6. sajandi keraamikat. Sellest kihist allapoole jäi leidudeta hele liivakiht, mis kattis juba mainitud tihedat kiviladet. Kuna kaevandi piiratud suuruse tõttu jäi seekord välja selgitamata, kas paljandunud kivilade on inimtekeline või looduslik ja kas selles kohas võis kunagi paikneda muistne randumiskoht, tahab G. Vedru järgmisel kaevamishooajal sealsamas uuringuid jätkata.

Eestis teadaolevatele sooteedele lisandusid uued leiud Pärnumaal **Lehu Suursoos** (nr. 6), mida käisid üle vaatamas muistseid sooteid puudutava uurimisteenuga seotud Ain Lavi ja teda assisteerinud Maili Roio. Nende koostatud artiklist ilmneb, et nüüdseks on Lehu Suursoos kindlaks tehtud juba kuus palkteed, mille rajamisaeg langeb põhiliselt 14.–15. sajandisse. Kuna seekord fikseeriti üksnes sooteid puudutavad esmased andmed, loodavad artikli autorid jätkata nende rajatiste põhjalikumat tundmaõppimist 2006. aastal.

Nii nagu varasematel aastatel, saatis Tartu Ülikool ka seekord välja mitmeid ekspeditsioone, kus lisaks teaduslike probleemide lahendamisele peeti samavõrd oluliseks üliõpilaste arheoloogiaalast välitöökoolitust. Eesti ala kõige varasema asustuse uurimise ning kivi- ja pronksiaegsete asulate kaevamismetoodika õpetamisega seonduvad tööd **Narva Riigikülas** (nr. 7), kus jätkati Aivar Kriiska juhendamisel XIV asula kaevamisi. Varasemate uuringute põhjal on see koht saanud tuntuks nõorkeraamika rikkalike leidude poolest. **Jägalalinnusel** (nr. 8) keskenduti linnuse põhjavalli uurimisele. Nagu selgub Jägalas kaevamisi juhatanud Kristiina Johanson ja Martti Veldi koostatud ülevaateartiklist, oli seekordsete uuringute põhieesmärk valli eriaegsete ehitusjärgkude väljaselgitamine ja dateerimine. Eelmisel aastal alustatud probleemkaevamised lõpetati **Raplamaal Lipalinnusel** (nr. 9). Selle muistise näol on tegemist Eestis vähe uuritud varase linnusetüübiga, mille kaevamisi juhatanud ja tööst ülevaate kirjutanud Marge

Tabel. 2005. aasta arheoloogilised kaevamised Eestis.

Koostaja PriitLätti (AI)

Table. Archaeological excavations in Estonia in 2005.

Compiled by PriitLätti

Nr.	Objekt / registri nr.	Endine kihelkond / piirkond	Kaevamiste juhataja / asutus	Leiud	Aruanne 1.09.06
No.	Object / no. of register	Former parish / area	Head of the expedition / institution	Finds	Report 1.09.06
1	Viltina sadamakoht	Pöide	Marika Mägi / AI	SM 10464	+
2	Pällamõis (Sutu linnus)	Püha	Marika Mägi / AI	AI 6711	+
3	Tammese ak.	Kihelkonna	Marika Mägi / AI	SM 10467	+
4	Sutu sadamak. / 12624	Püha	Kristin Ilves / AI	AI 6700	+
5	Tsitre ak.	Kuusalu	Gurly Vedru / AI	AI 6459	+
6	Lehu Suursoo palktee	Pärnu-Jaagupi	Ain Lavi / AI Maili Roio / MA	Leidudeta	+
7	Narva Riigiküla ak.	Vaivara	Aivar Kriiska / TÜ	NLM	-
8	Jägala linnus / 17535	Jõelähtme	Kristiina Johanson / Martti Veldi / TÜ	TÜ 1444	+
9	Lipa linnus / 12142	Rapla	Marge Konsa / TÜ Valter Lang / TÜ Karin Vimberg / TÜ Ilmar Kelder / TÜ	TÜ 1326	-
10	Keava linnus / 11950	Rapla	Valter Lang / TÜ	TÜ 1260	+
11	Keava Võnnumägi	Rapla	Margot Laneman / TÜ	TÜ 1256	+
12	Pirgu Kantsimägi / 11920	Juuru	Valter Lang / TÜ	Leidudeta	-
13	Libadu põllud	Rapla	Marge Konsa / TÜ	Leidudeta	-
14	Suusahüppemäe ak.	Viljandi	Heiki Valk / TÜ	VM 11083	+
15	Tilleoru Kantsimägi / 10987	Kanepi	Heiki Valk / TÜ	TÜ 1431	+
16	Kirumpää linnus / 13794	Rõuge	Heiki Valk / TÜ	TÜ 1434	+
17	Vastseliina linnus/ 13603	Vastseliina	Heiki Valk / TÜ	TÜ 1435	+
18	Uugla Veskimäe ak.	Martna	Mati Mandel	AMA 1026	+
19	Kisejärv	Vastseliina	Marge Konsa / TÜ Maili Roio / MA	Leidudeta	-
20	Ülikooli t. 15 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	TMA 141	+
21	Küütri t. 1 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	TMA 144	+
22	Magasini t. 3 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	TMA 157	+
23	Uspenski kirik / 27003	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	TÜ 1329	+
24	Ingeri ja Rootsi bastion / 2589	Tallinn	Villu Kadakas / Agu EMS	AI 6692	+
25	Viljandi linnamüür 14713	Viljandi	Arvi Haak / VM Priit Lätti / AI	VM 11088	-

26	"Russalka" laevavrakk		Vello Mäss / EMM	Leidudeta	+
27	Kavastu ak.	Tartu-Maarja	Andres Tvaauri / TÕ Kristiina Johanson / TÕ	TÕ 1443	+
28	Ihaste ak. / 27428	Tartu-Maarja	Tanel Moora / AI Rünno Vissak / AEG	TMA	+
29	Proosa fossiilsed põllud / 27061	Jõelähtme	Valter Lang / TÕ Margot Laneman / TÕ	TÕ 1484	+
30	Kunda Hiimägi (kangrute piirk.) / 10290	Viru-Nigula	Marge Konsa / TÕ Tõnno Jonuks / EKM	TÕ 1325	-
31	Salu (Ubina) ak. / 18855	Jüri	Ülle Tamla / AI Mauri Kiudsoo / AI Mari-Liis Rohtla / AI	AI 6717, 6717A	-
32	Suur t. 22, 24, 26 / 14004	Narva	Aivar Kriiska / TÕ Mari Lõhmus / TÕ	NLM 2420	+
33	Ülikooli t. 14 / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	TMA 133	+
34	Vene t. 9 / 2589	Tallinn	Villu Kadakas / Agu	AI 6713	+
35	Adamsoni t. 9, Wismari t. 16, Koidu t. 20 / 2598	Tallinn	Villu Kadakas / Agu	AI 6734	-
36	Põhja pst. 31 / 2628	Tallinn	Villu Kadakas / Agu	AI	-
37	Rakvere mõisa töllakuur	Rakvere	Tõnno Jonuks / EKM	RM 6662 / A 142	+
38	Rebala ak. / 17733	Jõelähtme	Gurly Vedru / AI	AI 6729	+
39	Rüütli t. trassid / 27006	Tartu	Martti Veldi / TM	TMA 139	+
40	Lai t. trass, Lai t. 11/13 / 27006	Tartu	Rünno Vissak / AEG Eero Heinloo / TÕ	TMA	-
41	Haapsalu linnuse varemed ja vallikraav / 15391	Haapsalu	Erki Russow / AI	HM 9040	+
42	Rüütli t. 3A / 27013	Haapsalu	Erki Russow / AI	HM 9048	+
43	Kunda Hiimägi / 10290	Viru-Nigula	Tõnno Jonuks / EKM	TÕ 1448	+
44	Kreutzwaldi 1 / 27012	Rakvere	Tõnno Jonuks / EKM	Leidudeta	+
45	Randvere, Kõiguste, Üüvere, Kahtla	Valjala	Peter Norman	Leidudeta	+
46	Rataskaevu t. 8 / 2589	Tallinn	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	+
47	Vene t. 12 / 2589	Tallinn	Villu Kadakas / Agu	AI 6730	-
48	Juhkentali t. 17a / 2590	Tallinn	Guido Toos / Agu	AI	-
49	Väike-Patarei t. 15 / 2628	Tallinn	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	+
50	Vanaturu kael / 2589	Tallinn	Jaak Mäll / Agu	AI	-
51	Wismari t., Toompea t, Kaarli pst., Toompuiestee t., Rannamäe tee, Suurtüki t. / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / Tael	Leidudeta	-
52	Tatari t. 30 / 2596	Tallinn	Jaak Mäll / Agu		-
53	Liivamäe t. 1, Juhkentali t. 19/19a / 2590	Tallinn	Jaak Mäll / Agu		-
54	Pikk t. 22, 28 / 2589	Tallinn	Kaarel Jaanits / Tael	AI 6731	+

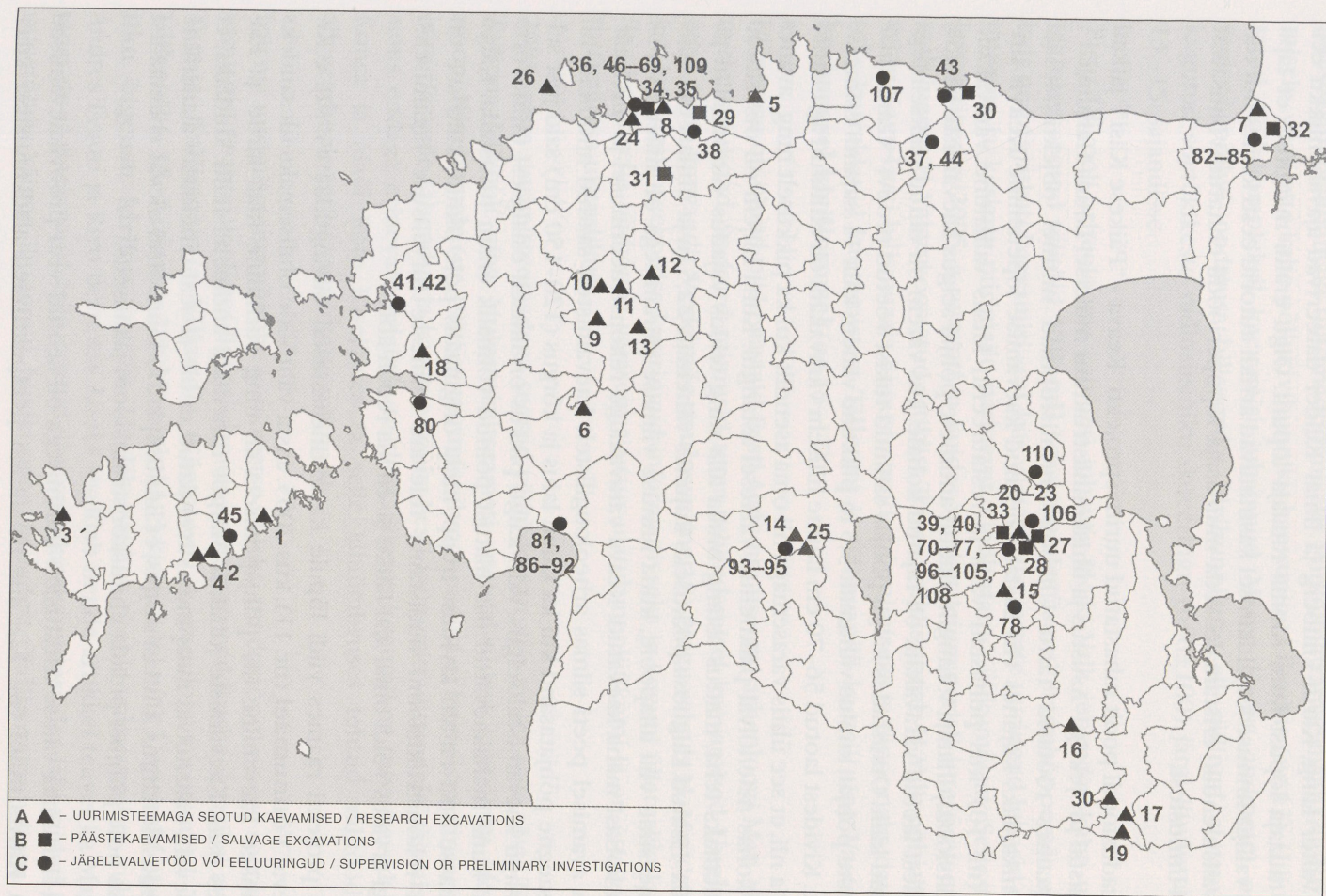

55	Tartu mnt., Liivalaia ja Kivisilla t. / 2594	Tallinn	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	-
56	Suur-Kloostri t. 7 / 2589	Tallinn	Jaak Mäll / Agu		-
57	Estonia pst. 10, Pärnu mnt. 13 / 2589	Tallinn	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	+
58	Nunne t. 4/6 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / Tael	Leidudeta	+
59	Lai t. 43 / 2589	Tallinn	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	+
60	Kadaka pst. 120, Tähetorni t. 6, Vesioina t. 14 / 2630	Tallinn	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	+
61	Tatari t. 18, 20 ja 22 / 2596	Tallinn	Peeter Talvar / Tael	AI 6733	+
62	Rüütli t. 12 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / Tael	Leidudeta	+
63	Pikk t. 13 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / Tael	Leidudeta	+
64	Vaida ak.	Jüri	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	+
65	Toompea t. 8 / 2589	Tallinn	Guido Toos / Agu	Leidudeta	
66	Viru t. 8 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / Tael	AI 6709	-
67-69	Viru t. 8 / 2589	Tallinn	Peeter Talvar / Tael	AI 6712	+
70	Püha Jüri kalmistu / 12979	Tartu	Peeter Piirits / AEG	TMA 134	-
71	Raekoja plats / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	TMA 137	+
72	Küüni t. 5b / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	TMA 156	+
73	Küüni ja Poe t. / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	Leidudeta	+
74	Rüütli ja Lai t. / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	Leidudeta	+
75	Raatus t. 18 / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	Leidudeta	+
76	Kroonuaia t. 32 / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	Leidudeta	+
77	Vallikraavi t. 12 / 27006	Tartu	Peeter Piirits / AEG	Leidudeta	+
78	Kambja kiriku aed / 4240	Kambja	Peeter Piirits / AEG	Leidudeta	+
79	Haapsalu linnuse varemed ja vallikraav / 15391	Haapsalu	Erki Russow / AI	Leidudeta	-
80	Lihula mõisa moonakate-maja / 27041	Lihula	Helen Vaab / LM	Leidudeta	+
81	Vallikraavi t., Öhtu põik, Akadeemia t., Rüütli t., Ringi t., Riia mnt., Kalda t. / 11793	Pärnu	Helen Vaab / LM	PäMu	-
82-84	Narva linnakindlustused 14. saj. - 1863 / 13999	Narva	Aivar Kriiska / TÜ	NLM	-
85	Narva Hermannini linnus, 13.-17. saj / 14002	Narva	Aivar Kriiska / TÜ	NLM	-
86	Ringi t. / 8324	Pärnu	Irita Kallis / PäMu	Leidudeta	-
87-92	Vallikraavi t., Öhtu põik, Akadeemia t., Rüütli t., Ringi t., Riia mnt., Kalda t. / 11793	Pärnu	Irita Kallis / PäMu	PäMu	-
93	Tartu mnt., Uus, Jakobsoni ja Kaalu t. pikendused, Turu, Tallinna, Posti, Mäe ja Tartu t.	Viljandi	Arvi Haak / VM	VM	-

	ning Aasa t. pikendus / 27010				
94	Tartu mnt., Uus, Jakobsoni ja Kaalu t. pikendused, Turu, Tallinna, Posti, Mäe ja Tartu t. ning Aasa t. pikendus / 27010	Viljandi	Kaarel Jaanits / Tael	Leidudeta	-
95	Tartu t. 8, Tallinna t. 4 / 27010	Viljandi	Priit Lätti / AI	Leidudeta	+
96	Ülikooli t. 4 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	Leidudeta	-
97	Narva mnt. 29 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TMA 158	+
98	Kroonuaia t. 7 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	Leidudeta	+
99	Kivi t. 23 ja 25 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	Leidudeta	+
100	Pikk ja Kivi t.	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	Leidudeta	+
101	Raekoja pl. 11 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	Leidudeta	+
102	Raekoja pl. 11 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TMA 148	+
103	Küüni ja Poe t.; Küüni t. 1	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TMA 155	+
104	Munga t. 3 / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ Rivo Bernotas / TÜ	TMA 154	+
105	Magasini t. / 27006	Tartu	Andres Tvauri / TÜ	TÜ 1455	+
106	Lohkva	Tartu-Maarja	Andres Tvauri / TÜ	TÜ 1455	+
107	Sagadi mõisa töllakuur / 15937	Haljala	Kaarel Jaanits / Tael	Järelevalve ei toimunud, tellimus tühistati	
108	Vanemuise t. 2, Riia t. 1, Küüni t. 14/16 / 27006	Tartu	Peeter Talvar / Tael	TMA 146	+
109	Paldiski mnt. 241, 241d / 2631 - 2636	Tallinn	Vladimir Sokolovski / Tael	Leidudeta	+
110	Veibri ak.	Tartu-Maarja	Kristiina Johanson / TÜ Mari Lõhmus / TÜ Andres Tvauri / TÜ Andres Vindi / TÜ	TÜ 1424	+
111	Inspektsioonid	Saaremaa	Marika Mägi / AI	SM 10467	+
112	Inspektsioonid	Harjumaa	Ülle Tamla / AI	AI 6717	+
113	Inspektsioonid	Harjumaa	Mauri Kiudsoo / AI	AI 6728	+
114	Inspektsioonid	Lõuna-Eesti	Heiki Valk / TÜ		-
115	Inspektsioonid	Harjumaa,	Mati Mandel / AM		+
116-119	Inspektsioonid	Läänemaa, Järvamaa, Pärnumaa	Mati Mandel / AM		-

Joon. 1. Arheoloogilised välitööd Eestis 2005. aastal.
 Fig. 1. Archaeological fieldwork of 2005 in Estonia.

Konsa, Valter Lang, Karin Vimberg ja Ilmar Kelder dateerivad ajavahemikku eel- rooma rauaaja lõpust kuni rooma rauaaja lõpuni. Olgu eraldi märgitud, et Lipa madala valliga linnuse kirjeldamisel kasutatavad artikli autorid eesti keeles uut terminit, vallsulendik, eristamaks seda muinasaja lõpuperioodil ehitatud võimsatest ringvall-linnustest.

Eesti Teadusfondi poolt rahastatud uurimisprojekti “Keava – “Päikese Käsi”” jätkati 2005. aastal projektiga “Asustus ja ühiskonnastruktuur muistsel Lõuna-Harjumaal”, mille raames töötasid Tartu Ülikooli uurimisrühmad mitmel objektil. Kõige töömahukamaks kujunes viis aastat väldanud kaevamise lõpetamine **Keava linnusel** (nr. 10), kus puhastati välja ja restaureeriti kitsas vallialune väravakäik. Ekspeditsioonijuhataja V. Langilt saadud andmete põhjal selgus kaevamiste käigus, et kividest laotud väravakäik oli rajatud kohale, kus varem oli olnud palkseintega toetatud käik. Otsustades käigu põhjas säilinud tukist võetud proovi ¹⁴C-analüüsitulemuste põhjal, kuulus vähemalt 3,5 m pikkune vanem käik 11. sajandi esimesse poole. Kividest laotud 56–70 cm laiune hilisem väravakäik oli ehitatud aga kahes järgus ja nii, et see ühtis varasemaga nii oma asendilt kui ka pikkuselt ning avanes samas kohas mäenõlval paiknenud väikesel astangul. Kuna hiljem oli otsustatud valli laiemaks teha, mattus astang mulla alla ning tekkis vajadus väravakäiku pikendada. Lisatud käiguosa pikkuseks kujunes vähemalt 22,5 m ja ühtlasi tuli selle välimine suue viia allapoole, kuna linnuse viimase piiramisega oli mäenõlv just samast kohast maha kaevatud. Keava väravakäigu rekonstrueerimisel ja huviväärsusena avamisel peeti silmas arheoloogilistelt kaevamistelt saadud andmeid: nii nüüdisaegne põhjatasand kui ka käigu laius ja kõrgus (120–150 cm) said just sellised, nagu kaevamistel selgus. Vaid käigu pikkus on ilmselt esialgsest mõnevõrra lühem, kuna mahakaevatud osa ulatust polnud võimalik enam tuvastada. Käigu mõlemasse otsa ehitati kividest trepp, mida originaalis pole olnud, kuid see on vajalik rekonstruktsiooni uudistama tulevate inimeste turvalisuse tagamiseks. V. Langi arvates võidi omal ajal käiku siseneda redeli abil.

Keava projekti raames viidi lõpule ka mitmeaastased uuringud 4.–3. saj. e.Kr. pärineval **Võnnumäel** (nr. 11), kus 2005. aasta välitööde olulisemaks ülesandeks oli tranšee kaevamine üle põhjapoolse valli ning šurfimine mäe kirde- ja idapoolses osas. Kaevamiste juhataja Margot Lanemani andmetel tehti kindlaks, et linnusevalli välisnõlval maapinda süvendatud ei ole ja seal täheldatav alanemine on looduslik nähtus. Ühtlasi selgus, et linnuseplatoo lõunaotsal olevat ebamäära st kivilasu pole põhjust pidada ehituskonstruktsiooni jäänuseks.

Lõuna-Harjumaal varase asustusloo uurimisega oli seotud veel proovikaevamised **Pirgu Kantsimäel** (nr. 12), kus määratleti perspektiivsed alad muistise edas-

pidiseks põhjalikumaks tundmaõppimiseks. Piirkonna varase maaharimise selgitamiseks võeti ette kahe põllukivihunniku kaevamine **Libadus** (nr. 13). Hiljuti avastatud põllukompleksil kaevamisi juhatanud Marge Konsa andmetel osutusid sealsed põllud oodatust hilisemaks: kivihunnikute all säilinud aletamiskihist kogutud söetükikeste radiosüsiniku dateeringu (686 ± 100) järgi kuuluvad need 13.–15. sajandisse.

Tartu Ülikooli arheoloogia kabineti juhataja Heiki Valk juhendas kahe uurimisteemaga seotud välitöid. **Viljandi** Lossimägedes asuval Suusahüppemäe asulakohal (nr. 14) jätkati kaevamisi seal, kus varasemate aastate uuringud lubasid oletada muinas- ja keskaja piirimailt pärinevat kindlustatud ülikumõisat. Sellest, mida Lossimägedes 2005. a. avastati ja kuidas värsket leiumaterjali interpreteeritakse, saab lugeda H. Valgu koostatud artiklist. Teises artiklis annab H. Valk põhjaliku ülevaate Kagu-Eesti hilisrauaaja linnuste tundmaõppimiseks ja täpsemaks dateerimiseks korraldatud kaevamistest **Tilleoru** ja **Kirumpää** kantsil ning **Vastseliina keskaegsel kivilinnusel** (nr. 15–17).

Läänemaa on olnud pikki aastaid Eesti Ajaloomuuseumi arheoloogi Mati Mandeli uurimispiirkond. Seekord toimusid tema juhendamisel kaevamised **Uuglas**, kus rajati kolm kaevandit **Veskimäe asulasse** (nr. 18). Nagu selgub M. Mandeli artiklist, kujunesid seekordsed uuringud informatiivseks ja koguni üllatuslikuks, kuna ilmnnes, et selle piirkonna varasem asustus ulatub neoliitikumi ja on esialgu arvatust märksa ulatuslikum.

2005. aasta uurimisteemadega seotud välitöödest tuleb eraldi esile tõsta Tartu ja Tallinna Ülikooli ning Muinsuskaitseameti spetsialistidest koosnevat ekspeditsiooni **Kisejärvele** (nr. 19). See uurimisrühm moodustati interdistsiplinaarse projekti “Järvede tähendus ja kasutus Lõuna-Eesti kultuuritraditsioonis” täitmiseks ja sidus endaga erinevate erialade teadlasi. Siinses kogumikus tutvustavad Marge Konsa ja Maili Roio Kisejärves ja selle lähiümbruses tehtud välitööde, sh. allveearheoloogiliste uuringute tulemusi.

Laiema uurimisteema või ühe konkreetse objekti tundmaõppimisega seotud kaevamistest Eesti ajaloolistes linnasüdameis märgitagu eraldi arheoloogilisi avastusi **Tartus**, **Tallinnas** ja **Viljandis**. Käesolevas kogumikus tutvustavad Tartus **Ülikooli t. 15**, **Küütri t. 1** ja **Magasini t. 3** kinnistutel ning **Uspenski apostelliku õigeusu kirikus** (nr. 20–23) läbi viidud probleemkaevamiste tulemusi Andres Tvauri ja Rivo Bernotas. Lisaks sisaldab nende artikkel teavet ka Magasini tänavale ja Raekoja platsile rajatud kommunikatsioonitrassides läbi viidud järelevaletööde käigus ilmnenuv huvitavatest leidudest. **Tallinna** vanalinna muin-

suskaitsealal toimunud arheoloogilistest uuringutest pärjusid laiemat tähelepanu **Rootsi ja Ingeri bastioni** taasavamisega kaasnenud tööd (nr. 24). Nende rajatiste näol on tegemist 17.–18. sajandi vahetusel ehitatud muldkindlustustega, mille sise-muses peituvad pikad maa-alused käigud ja võlvgaleriid. 1857. aastal kustutati bastionid Tallinna maakindluste nimestikust ja anti üle linnale, kes kujundas kindlustuste peale pargid, kuid jättis maa-alused käigud unarusse. Nüüdseks on bastionid koos tugimüüridega konserveeritud ja restaureeritud, kuid sama ei saa öelda katakombide kohta. Selle probleemi lahendamiseks ja maa-aluste käikude avamiseks omalaadse turismiobjektina telliski Tallinna linn mahukad arheoloogilised uuringud. Bastionikäikudes töid juhatanud Villu Kadaka andmetel keskenduti 2005. aastal põhiliselt suletud ja seni teadmata käiguosade otsingule ja säilinud galeriidekompleksi kaardistamisele, mis teeb võimalikuks käikude avamiseks kavandatud restaureerimistöö planeerimise.

Viljandis jätkati linnavalitsuse tellimusel linnamüüri uurimist ja restaureerimist. Seekord võeti vaatluse alla müüri lõik Viljandi raekoja taguses Linna t. 2 kinnistu hoovis (nr. 25). Sellest, kuidas toimus müüri taldmikuni väljapuhastamine ja mõõdistamine ning mida uut saab öelda linnamüüri ehitamise kohta, saab lugeda Arvi Haagi ja Priit Lätti koostatud artiklist. Lisaks sisaldab nende kirjutis üksikasjalikku ülevaadet Viljandis 2005. aastal toimunud avari- ja järelevalvetööde kohta, kust ammutati lisa linna varasema ajaloo tundmaõppimiseks.

Jätku-uuringuteks võib pidada ka Eesti Meremuuseumi 2005. aasta allveearheoloogilise ekspeditsiooni tööd **Soome lahes** (nr. 26), kus dokumenteeriti filmikaamera ja sonariga “Russalka” vrakki. 1893. aasta sügisel hukkunud soomuslaev avastati 2003. aastal 74 meetri sügavuses merepõhjas, kus see seisab püsti-asendis. Nii nagu toona, juhatas nüüdki väliuuringuid uurimislaevalt “Mare” Eesti Meremuuseumi teadur Vello Mäss. Temalt saadud andmetel oli 2005. aasta ekspeditsioon rahvusvaheline, kuna sinna oli kaasatud ka Vancouveri Meremuuseum ning töid tehti koostöös Kanada filmitootmisfirmaga *Eco-Nova Production Ltd.*, kes huvitub tähelepanuväärsetest hukkunud laevadest. Laevavraki dokumenteerimiseks tehtud uuringutel tõdeti, et V. Mässi esitatud versioon soomuslaeva huku põhjustest on tõene: vraki tekil puuduv suurtükitorn on selgeks tõendiks sellest, et sõjalaev kaotas tormis püstuvuse, keeras põhja ülespoole, kaotas suurtükitornid, täitus torniavade kaudu veega ja rammis nina ees sügavale merepõhja. 2005. aasta ekspeditsiooni töö tulemusena valmib lähiajal merendusajalooline dokumentaalfilm, mis jõuab telekanal *National Geographic* vahendusel kogu maailma ekraanidele.

AVARII- JA PÄÄSTEKAEVAMISED

2005. aasta päästekaevamistest (joon. 1: B) olid Tartumaal **Kavastus** (nr. 27) ning **Ihastes** (nr. 28) töötanud ekspeditsioonid seotud Eesti ala kõige varasemat asustust ja sellest säilinud leiuvainest puudutavate objektidega. Käesolevast kogumikust leiab lugeja põhjalikud ülevaated mõlema ekspeditsiooni avastustest seal kaevamisi juhatanud arheoloogide sulest. Muuhulgas arutlevad Tanel Moora, Rünno Vissak ja Kaarel Jaanits ka intrigeerival teemal, kas Ihastes läbiuuritud ala on õige nimetada kiviaja asulakohaks.

Ulatuslik pinnase koorimine kaitsealustel **Proosa** (nr. 29) fossiilsetel põldudel tõi endaga kaasa avariikaevamised Eesti ühel varasemal põllukompleksil. Sellest, kuidas toimus hävingust säilinud eelrooma rauaajast pärit põllupeenarde fikseerimine, saab lugeda sealsed põllud 1992. aastal avastanud ja nüüd erakorralisi kaevamisi juhatanud Valter Langi ning teda assisteerinud Margot Lanemani artiklist.

Mitmendat aastat kestavad päästekaevamised **Kunda Hiimäel** (nr. 30), kus paikneb u. 500 m² alal hävimisohus kivilalme. Seal kaevamisi juhatanud Marge Konsalt ja Tõnno Jonuksilt saadud informatsiooni põhjal saab viimaste uurimiste valgusel konstateerida, et Hiimäel on tegemist pronksi- ja rauaaja üleminekul rajatud kalmeterühmaga. Milline oli sealse kalmevälja algne suurus, jääb ilmselt vastuseta küsimuseks. Senised leiud osutavad üksnes laibamatustele, mis ühest luustikust võetud luuproovi analüüsitulemuse põhjal pärinevad ajavahemikust 600–400 aastat e.Kr. Surnutele hauda kaasa pandud vähestest hauapanustest tõstis M. Konsa eraldi esile võõramaist päritolu rauast ehtenõela, mis kuulub kõige varasemate Eestist leitud raudesemete hulka.

Värskest ülesküntud põllult avastatud hõbeesemed olid ajendiks leiukoha kohesele inspekteerimisele ja sellele järgnenud päästekaevamisele **Salu** (end. Ubina) muinasasulas (nr. 31). Milliseks need kaevamised kujunesid ja kuhu kadus osa Ubina hilisviikingiaegsest hõbeaardest, sellest saab lugeda käesolevas väljaandes artiklist, mille autorid on Ülle Tamla, Mauri Kiudsoo ja Mari-Liis Rohtla.

Ajaloolistes linnasüdameis ja eeslinnades läbi viidud päästekaevamistest kujunesid kõige mahukamaks uuringud **Narvas** (nr. 32), kus raekoja lähistelev kavandatud Tartu Ülikooli Narva kolledži õppehoone ehitusplatsi hõlmava kaevandi suurus oli ligi 1600 m². Kuidas 2004. aasta sügisel alanud ja aasta hiljem lõppenud välitööd kulgesid ja mida huvitavat Narvast leiti, saab teada suurekspeiditsiooni juhatanud Aivar Kriiska ja Mari Lõhmuse koostatud pikemast artiklist.

Keskaegse **Tartu** hoonestuse uurimise seisukohalt saadi põnevat teavet avariikaevamistelt **Ülikooli t. 14** hoone hooviosas (nr. 33), kus avati kolme kaevandiga ühtekokku u. 600 m² suurune ala. Seal kaevamisi juhitanud Peeter Piiritsalt saadud teate põhjal selgus, et tihedalt hoonestatud krundi vanem rajatis on olnud osaliselt mäenõlva sisse ehitatud 15.–16. sajandi elamu. Samalt kinnistult avastati ka kolm puiduga vooderdatud jäätmekasti, millest üks sisaldas Tartu vanalinnale omast hästisäilinud orgaanikarikast täitekihti. Selle kasti sisu detailsem analüüsimine seisab aga veel ees.

Tallinna vanalinnas läbi viidud arheoloogilistest avariikaevamistest on käesolevas kogumikus juttu 2004. aastal alanud ja 2005. lõppenud OÜ Taela läbiviidud töödest **Viru t. 8** kinnistul, mis pakkus erilist huvi linna varasema ajaloo uurimise seisukohast. Nimelt paikneb see objekt kohas, mida peetakse üheks vanemaks hoonestatud alaks Viru tänava piirkonnas. Nagu selgub Peeter Talvari koostatud artiklist, osutavad uuemad uuringud faktile, et seal võidi püsivamalt elada seni arvatust mõnevõrra varem, tõenäoliselt juba alates 13. sajandi teisest veerandist. Lisaks sisaldab P. Talvari artikkel põgusat ülevaadet ka tema juhendamisel toimunud Tallinna loode- ja edelapoolses muldkindlustuste vööndis tehtud järelevalvetöödest.

Joon. 2. Tervena säilinud kolmjalgnõu Vene t. 9 keldris.

Fig. 2. Wholly preserved vessel in a cellar at Vene Street 9, Tallinn.

Foto / Photo: Erki Russow

Tallinna vanalinnas toimunud avariikaevamistest tõi OÜ Agu EMS arheoloog Villu Kadakas esile uuringuid **Vene t. 9** krundil (nr. 34), mida tehti seoses 1870. aastal püstitatud ja 1944. aasta märtsipommitamisega hävinud hoone hoovipoolse osa taastamise ja hotelliks renoveerimisega. Nendel kaevamistel kujunesid tõeliseks sensatsiooniks Apteegi tänava poolses kinnistuosas lahti kaevatud kivihoone keldrist ja 16. sajandi algupoole käimlakastist saadud leiud, eriti keraamika, mille hulgas oli ka täiesti tervena säilinud savinõusid. Viimaste hulgas pälvib eraldi mainimist 14. sajandil täis aetud keldrisse jäänud 24 cm kõrgune mahukas kolmjalgnõu (joon. 2), mis on Erki Russowi andmetel kohalik toodang ja ainus tervena säilinud sellise vanusega savist säilitusnõu Tallinnast.

Vanalinnast väljaspoole jääval **Adamsoni t. 9/ Wismari t. 16/ Koidu t. 20 kinnistul** (nr. 35) toimunud kaevamistel sattuti alates 17. sajandist intensiivse asustusega alale ja puhastati välja kivivundamendi ja mantelkorstnaga puidust eluhoone jäänused koos selle kasutusajast pärit rikkaliku leiumaterjaliga. Kaevamisi juhatanud Villu Kadaka arvates võis see elamu olla rajatud 17. sajandil ning hävida kahjutules Põhjasõja päevil.

JÄRELEVALVETÖÖD JA EELUURINGUD

2005. aastal toimus kõige enam arheoloogilisi järelvalvetöid **Tallinnas, Tartus, Haapsalus, Pärnus, Narvas, Rakveres ja Lihulas** (joon. 1: C). Enamasti olid need seotud vanalinna muinsuskaitsealal toimuva vee-, kanalisatsiooni- ja sidetraside uuendamisega. Lisaks tehti mitmel pool šurfimisi või väiksemaid proovikaevamisi selleks, et oleks võimalik anda eksperthinnang ehitus- ja kaevetöö alustamiseks. Nii näiteks paljandus **Tallinnas Põhja Puistee 31** (nr. 36) kinnistule kaevatud šurfides ligi 1 m paksune kultuurkiht, kus mh. oli säilinud vitsaia jäänused ja maasse süvendatud tõrs, mis sisaldas leide 17. sajandist. Sellel kohal otsustati kultuurkiht säilitada uue hoone all ja seetõttu arheoloogilisi kaevamisi ei järgnenud.

Rakveres (nr. 37) tellis arheoloogilised eeluuringud sealne teater, et selgitada välja 1939. aastal maha lammutatud Rakvere mõisa töllakuuri täpne asukoht ja valmistada ette krundi üleandmine teatri juurdeehituseks. Arhiiviandmete põhjal oli teada, et töllakuur oli valminud 1760. aastatel võlvitud laega ühekordse kapitaalase kivihoonena, mida kattis kelpkatus. Pärast Rakvere teatri ehituse valmimist lammutati kuur 1939. aastal aga nii kiiresti, et kohalekutsutud kunstiajaloolane Armin Tuulse ei saanud seda enam üles mõõta, mistõttu informatsiooni selle omapärase hoone kohta napib. 2005. aasta eeluuringutega, mida juhatas T. Jonuks, tehti kindlaks, et siin kunagi olnud kultuurkiht on suures osas hävinud, kuid on säilinud keskaegsed kihid töllakuuri põrandat katnud munakivisillutise all. Samast leiti keskaega kuuluvad kahe hoone hästi säilinud vundamendid ja tõdeti, et töllakuuri idapoolne müür võib olla ära kasutatud pargis oleva astangu rajamiseks. Edaspidise ehitustöö tegemiseks kehtestati piirang, kus tellijal tuleb arvestada, et sellesse kohta kavandatud ehitustööle peavad eelnema arheoloogilised uuringud.

Rebala külas (nr. 38) elektriikaabli paigaldamiseks kaevatud kraavides tegi järelvalvetööd G. Vedru. Nende tööde käigus selgus, et Rebala muinasküla kultuurkiht ulatub mõnevõrra kaugemale praegu kaitse alla võetud ala piiridest ja seega tuleb kaitsealust territooriumi seal laiendada.

Käesolevas kogumikus on järelevalvetest ja proovikaevamistest juttu mitmes eespool nimetatud uurimisteenaga seotud töid puudutavas artiklis. Neile lisanduvad veel kolm ülevaadet: Martti Veldi tutvustab Tartus **Rüütli tänava loodepoolses otsas** mitmes kihis paljandunud puidust tänavasillutiste uurimistulemust (nr. 39); Rünno Vissak ja Eero Heinloo annavad teada **piki Laia tänavat** kulgenud ligi poole kilomeetri pikkuses trassis ning Lai t. 11/13 kinnistu kaevamistel avastatud põnevatest ehitusjäänustest (nr. 40) ning Erki Russow kirjutab mitmel **Haapsalu** objektil (nr. 41, 42, 79) tehtud arheoloogilistest tähelepanekutest.

MAASTIKUINSPEKTSIOONID

2005. aastal korraldatud maastikuinspeksioonidel avastati 60 uut muistist. Nende kohta leiab täpsemat teavet käesoleva kogumiku lõppu lisatud Marge Konsa ja Mirja Otsa koostatud loendist, mis põhineb Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituudi, Tartu Ülikooli arheoloogia kabineti ja Muinsuskaitseameti arhiividesse laekunud teadetel ning maastikuinspeksioonides osalenud arheoloogide ning nende abiliste küsitlemisel kogutud informatsioonil. Ühe inspeksiooni tulemustest, mille ajendiks oli nn. mustade arheoloogide jultunud ja häbiväärne tegevus omaaegse Peetri kabeli asukohal, annab ülevaate Mauri Kiudsoo.

JUHULEIUD

Arheoloogiliste välitööde lahutamatuks osaks on väljasõidud kohtadesse, kust on päevavalgele tulnud muinasleide. Selliseid esemeid või nende katkeid laekus Eesti-maa muuseumidesse sadakond ja need pärinevad alates kiviajast kuni uusajani. Ilmekaks näiteks faktist, et ka kõige masilisemalt esinevate savinõukildude hulgas võib olla tõelisi "pärlid", on Tartust Tähtvere tänavale rajatud kanalisatsiooni-trassi täitekihist avastatud 15. sajandi Ida-Saksa (Lausitzi) kivitöödise peekri katke (joon. 3). Erki Russowi andmetel on sellel killul tarbekunsti ajaloo seisukohalt eriline väärtus: varem on samasugustest

Joon. 3. 15. saj. kivitöödise peekri katke. Juhuleid Tartust.

Fig. 3. Fragment of the stoneware goblet from the 15th cent. from Tartu.

Foto / Photo: Erki Russow

nõudest fragmente leitud siinmail vaid kahel juhul Tallinnast; mujal Euroopas on neid teada kokku umbes 200 eksemplari. Käesolevas kogumikus käsitleb juhuheidudega seonduvat temaatikat Mauri Kiudsoo kirjutus kõige uuematest mündiheidudest.

LÕPETUSEKS

Käesolev kogumik sisaldab 20 inglise- ja 2 saksakeelset artiklit 2005. aasta arheoloogiliste välitööde olulisematest tulemustest ja tähelepanuväärsematest avastustest Eestis. Kogumiku lõpetab Muinsuskaitseameti arheoloogiamälestiste peainspektori Ants Kraudi ülevaade muinsuskaitsete tähtsamatest töödest ja ettevõtmistest ning viimase viie aasta pakilisematest probleemidest. Kõik võõrkeelsed artiklid on varustatud pikemate eestikeelsete resümeeidega ja illustreeritud mustvalgete ning esmakordselt kogumiku väljaandmise ajaloos ühe poogna ulatuses ka värviliste fotode, jooniste ja skeemidega. Usume, et sellisel kujul lugejateni jõudev üllitis täidab nii kogumiku väljaandja, Muinsuskaitseameti, kui ka autorite poolt püstitatud eesmärgid: toob võimalikult kiiresti rahvusvahelisse teaduskäibesse Eesti arheoloogide kõige uuemad väliuuringute materjalid ja nende põhjal tehtud uurimistulemuste esialgse interpretatsiooni, avardab arheoloogiahuviliste silma ringi ning tõstab lugejate muinsuskaitseteadlikkust mõistmaks, et igal arheoloogiamälestisel ja maapõuest päevavalgele tulnud leiul, sõltumata selle vanusest ja materjalist, on ajalooallikana eriline väärtus. Ühtlasi soovime käesoleva kogumiku väljaandmisega rõhutada, et Eestimaal tehtud arheoloogilised avastused pole olulised mitte üksnes siinse maa ja rahva varase ajaloo uurimiseks, vaid sellel on sootuks laiem mõõde: iga mälestise ja muinasleiu näol on tegemist killuga kogu maailma kultuuripärandi mosaiigist.

Tänu

Täna kõik kolleegid, kes aitasid kaasa käesoleva väljaande ilmumisele nii artiklite kirjutamise kui ka informatsiooni jagamisega 2005. aasta välitööde olulisematest tulemustest. Suur aitäh kogumiku toimetamisele õla alla pannud Erki Russowile, võõrkeelseid tekste kohendada aidanud Mari Kullile ja Ene Rõngelepale, jooniseid ja skeeme valmistanud Kersti Siitanile ning kogumiku kujundanud Jaana Koolile.

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL FIELDWORK IN 2005

Ülle TAMLA

Institute of History, University of Tallinn, Rüütli 6, 10130 Tallinn, Eesti (Estonia)
ulle.tamla@ai.ee

In 2005 the National Heritage Board and the Tallinn Council for Heritage Protection issued 119 permits for archaeological fieldwork (Tab.). Like in recent years, the most extensive fieldwork took place in the historic centres and suburbs of Tartu, Tallinn, Viljandi, Pärnu and Narva, where rescue excavations (Fig. 1: B) and several monitoring projects (Fig. 1: C) were carried out. The aim of rescue excavations was to permit construction activities at some protected areas for, while the monitoring projects focused on documenting the stratigraphy of cultural layer and construction remains that came to light in ditches dug for pipelines in the protected areas. Some of the projects connected with research subjects involved investigations of several sites, including small-scale trial excavations aimed at dating the site and selecting a perspective location for research.

Alongside with excavation permits the National Heritage Board also issued permits for archaeological survey trips planned for discovering new archaeological sites, surveying the condition of protected sites and checking up find reports. The latter sometimes involved digging trial pits to establish the extent and condition of the cultural layer and map the sites, which needed to be taken under protection.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH EXCAVATIONS

Archaeological research excavations and underwater archaeological research were carried out by research groups from the Institute of History of Tallinn University, Tartu University, Estonian History Museum and Estonian Maritime Museum (Fig. 1: A). In this volume Marika Mägi presents the results of the excavations of the prehistoric harbour site in **Viltina** (No. 1), carried out within the framework of the project “Coastal population on Saaremaa in prehistoric times and the Middle Ages (1500 BC–1500 AD)”, where cremation burials of the 11th–12th century and remains of a presumable boat landing were discovered. The same article discusses also the search for ancient harbour sites in **Pällamõisa** (No. 2) and in the village of **Tammese** (No. 3) in the western part of the island. The resumed excavations at the **Sutu** cove (No. 4) in the southern part of the island were also connected with the investigation of early harbour sites of Saaremaa and the related agrarian settlement units. The article written by the head of these excavations Kristin Ilves indicates that the presence of settlement traces on the coast does not necessarily suggest a landing-site.

Gurly Vedru's trial excavations in the village of **Tsitre** (No. 5) formed a part of the investigation of early settlement history of North Estonia. According to the information from G. Vedru, a compact setting of granite stones was discovered in a 5 sq. m trial pit dug at a distance of about 200 m from the sea. The setting was covered by non-contemporaneous habitation layers alternating with findless sand layers. Deciding by the recovered finds the 10 cm thick upper horizon of the cultural layer dated from the last centuries of the prehistoric period but it also contained fragments of fine-grained pottery from the Viking Age. This stratum lay upon a 15 cm thick light silt layer beneath which a 20 cm layer came to light, containing large assemblages of slightly striated pottery fragments which dated from the 5th–6th centuries. Beneath this layer was a 10 cm thick sand layer upon the mentioned stone setting. Since the age and significance of the setting could not be established owing to the small size of the pit, G. Vedru intends to resume the investigation of the site by widening the pit of 2005.

The list of Estonian trackways was complemented by the new finds from the **Lehu Suursoo mire** in Pärnumaa (No. 6) which were investigated in 2005 by Ain Lavi and Maili Roio. In their article we can read about the six log trackways discovered there, which were mostly built in the 14th–15th centuries. Since only preliminary information concerning the trackways could be recorded during the fieldwork, the authors of the article hope to organize more exhaustive investigations in 2006.

Like in previous years, Tartu University sent out several archaeological expeditions which, beside scientific research, were also aimed at offering the possibilities of archaeological fieldwork practice for the students. The excavations in **Narva Riigiküla** (No. 7) were connected with the investigation of the earliest settlement of Estonia and teaching the excavation methods of Stone and Bronze Age settlements. This settlement has previously provided rich finds of cord-impressed pottery. The investigations on the **hillfort of Jägala** (No. 8) were focused on the northern rampart. The aim of the investigations, as can be seen from the article written Kristiina Johanson and Martti Veldi, was to establish and date the construction stages of the rampart. The excavations of the **hillfort of Lipa** (No. 9) in Rapla County, that had begun the year before, were completed. This hillfort belongs to an early type, which had not been properly investigated yet. The excavations were directed and the review article written by Marge Konsa, Valter Lang, Karin Vimberg and Ilmar Kelder, who have dated the site to the period from the end of the Pre-Roman Iron Age to the end of the Roman Iron Age. The research project "Keava – "Hand of Sun"" ended in 2004. In 2005 it was followed by the project "Settlement and social structure in ancient South Harjumaa". In the framework of this project research groups from Tartu University investi-

gated several sites. The most mundane job was the completion of the excavations on the **hillfort of Keava** (No. 10), that had lasted for five years. There the narrow passage beneath the rampart was completely excavated and restored. According to the head of the excavations Valter Lang it appeared that the stone gateway was built on the site where a beam-supported passage had previously been located. Deciding by the results of the ^{14}C analysis of the sample taken from the bottom of the gateway, the earlier passage with a length of at least 3.5 m belonged to the 1st half of the 11th century (1001±56). It had led to a small terrace on the slope of the hill. The later gateway with the width of 56–70 cm was built of stone in two stages. The first stage coincided with the earlier passage in its length and position and led to the same place. Since in the later times the rampart had been widened, the terrace was buried under the soil and the gateway had to be lengthened. The length of the annexed part of the gateway was at least 22.5 m and its opening had to be built lower down the slope. The opening could not be accurately located in the course of excavations since during the latest siege of the hillfort the slope in that part had been dug off. Reconstruction of the gateway of Keava was based on the information obtained during the excavations. The passage is evidently smaller in length than the original one since the extent of the dug-off part could not be established. At each end of the passage a stone staircase was built, which had not been there originally but were necessary for the safety of visitors who come to look at the reconstruction. In ancient times a wooden ladder had probably been used to enter the passage.

The investigations were completed also on the **hillfort of Keava Võnnumägi** (No. 11), dating from the 4th–3rd century BC. Here the most important task was to dig a trench across the northern rampart and make some trial pits in the north-eastern and eastern parts of the hillfort. According to the information from Margot Laneman it was established that ground had not been dredged at the outer foot of the rampart and the decline of the ground there was natural. It also appeared that the thin indefinite stone layer at the southern end of the plateau could not be regarded as building remains.

Trial excavations on the **hillfort of Pirgu Kantsimägi** (No. 12) were also connected with the investigations of early settlement history of Southern Harjumaa and the aim was to specify perspective areas for the further thorough study of the site. In order to investigate early tillage of the district two clearance cairns were excavated in **Libadu** (No. 13). According to the director of the excavations, Marge Konsa, the fields had been at that place much later than expected: the ^{14}C analysis of the charcoal sample gathered beneath the cairns gave the result 686±100, which dates the field complex of Libadu to the 13th–15th century.

The head of the *Kabinet* of archaeology of Tartu University, Heiki Valk, directed several research excavations in 2005. On the Ski Jumping Hill in the Castle Hills (*Lossimäed*) of Viljandi (No. 14) the excavations were resumed in the location where the earlier investigations suggested the presence of a manor complex dating from between the prehistoric period and the Middle Ages. The results of these excavations and the interpretation of the recovered finds are presented in the article written by H. Valk. To investigate the hillforts of the Late Iron Age of Southeast Estonia excavations were organized on the **hillforts of Tilleorg and Kirumpää** and the **medieval castle of Vastseliina** (Nos. 15–17). The results of the investigations are presented in the second article by H. Valk.

Lääne County has been the research district of Mati Mandel, the archaeologist of the History Museum for many years. In 2005 he resumed excavations of the archaeological complex of Uugla. Three excavation pits were dug on the **settlement site of Veskimägi** (No. 18). In his article M. Mandel describes the results of the excavations, including the surprising discovery that the earliest phase of the settlement there dates from the Neolithic and is considerably more extensive than it has been presumed.

Special mention should be made of the joint expedition of Tartu University, Tallinn University and the National Heritage Board to the lake of **Kisejärv** (No. 19). This research group was formed in the framework of the interdisciplinary research project “The significance and use of lakes in South-Estonian cultural tradition”. In this volume Marge Konsa and Maili Roio present the results of archaeological and underwater-archaeological investigation of Kisejärv and its surroundings.

Research excavations were also carried out in the historic centres of **Tartu, Tallinn** and **Viljandi**. In the present volume Andres Tvaauri and Rivo Bernotas give a survey of the excavations carried out by the *Kabinet* of archaeology of Tartu University on the sites Ülikooli St. 15, Küttri St. 1 and **Magasini St. 3** and in the **Uspenski Apostolic Orthodox Church** (Nos. 20–23) at Tartu. The article also contains information about the finds discovered in the course of monitoring projects carried out in the pipeline tracks in **Magasini St.** and in the **Town Hall Square** (Nos. 24, 25).

Archaeological research excavations in **Old Tallinn** were connected with opening of the **Swedish** and **Ingermanland bastions** (No. 24). According to the head of the excavations, Villu Kadakas, the investigations concentrated on the search for closed and hitherto unknown parts of the passages inside the bastions to present the passages as a tourist attraction.

In Viljandi research excavations were carried out at the section of the town wall at **Linnu Street 2** (No. 25). The article in this volume written by Arvi Haak and Priit Lätti also presents information about rescue excavations and monitoring in Viljandi in 2005.

The researchers of the Maritime Museum of Estonia continued their underwater-archaeological work in the **central part of the Gulf of Finland** (No. 26) where the wreck of the battleship "Russalka" was recorded with a film recorder and a sonar. In 2003, the ship, wrecked in the autumn of 1893, was discovered standing in an upright position at a depth of 74 m. The investigations carried out from the board of the research ship "Mare" were directed by a researcher of the Maritime Museum Vello Mäss. According to his information the expedition of 2005 was international one: the Maritime Museum of Vancouver was involved as well as the Canadian film company *Eco-Nova Production Ltd.* that takes interest in remarkable ship wrecks. The investigations proved the validity of the theory about the wreck of the ship formerly presented by V. Mäss. Gun turret was missing from the deck which clearly proves that the warship lost her stability in the storm, capsized, lost her gun turrets, filled with water through the deck-openings and rammed deep into the seabed by her head. Another result of the expedition's work, a documentary about the history of seafaring, will soon be completed and spread all over the world on the *National Geographic* channel.

RESCUE EXCAVATIONS

Among the rescue excavations of 2005 (Fig. 1: B) the expeditions at **Kavastu** (No. 27) and **Ihaste** (No. 28) investigated sites and finds of the earliest habitation in Estonia. The present volume includes thorough surveys of the results of each excavation, written by the directors of the expeditions. The article concerning the site of Ihaste also discusses the intriguing problem whether on the basis of excavation results the area excavated in 2005 can be regarded as a Stone Age settlement.

The extensive damage done on the protected **fossil fields of Proosa** (No. 29) brought about capacious investigations on this field complex belonging among the oldest in Estonia. The article, written by Valter Lang who had discovered the fields and now directed the emergency excavations, and his assistant Margot Laneman, describes the documentation of the survived baulks.

Rescue excavations on the **Hiiemägi of Kunda** (No. 30) have attracted wide attention. At that spot a 500 sq. m stone grave is exposed to danger. Since only a small part of the burial site could be investigated in 2005, after more extensive excavations the results will be published. According to the information acquired from the directors of the excavations it can only be asserted that on Hiiemägi the group of graves was built around the transition from the Bronze Age to the Iron Age. The original size of the grave field and the number of graves destroyed by the gravel quarry cannot be established. The excavations so far suggest only inhumation burials and the analysis of a bone sample from one of the skeletons dated them to the period 600–400 BC. Among the few grave goods a small decorative pin of foreign origin should be mentioned. It belongs among the oldest iron objects found in Estonia.

In spring 2005, finds discovered in a freshly ploughed field induced a thorough inspection and consequent rescue excavations on the settlement site of **Salu** (formerly **Ubina**) (No. 31). The article by Ülle Tamla, Mauri Kiudsoo and Mari-Liis Rohtla discusses the course of the excavations and also tries to cast light on the problem of disappearance of the greater part of a Late Viking Age silver hoard.

The most extensive of the rescue excavations in historic town centres and suburbs were the investigations in **Narva** (No. 32), where the size of the excavation plot on the construction site of the new building of the Narva College of the Tartu University near the town hall was nearly 1600 sq. m. The course of the fieldwork, started in autumn 2004 and completed a year later, and interesting finds recovered there are discussed in the article by Aivar Kriiska and Mari Lõhmus who were the directors of the expedition.

For the investigation of the buildings of medieval **Tartu** the excavations of the courtyard of Ülikooli Street 14 (No. 33), directed by Peeter Piirits, provided interesting information. Three excavation plots with a total area of 600 sq. m were dug there. It appeared that the oldest building on the site was a dwelling located on the eastern side of the courtyard, built partly in the slope of the hill and dating from the 15th–16th century. Three timber-lined cesspits were also discovered on the same site. One of them contained rich and well-preserved organic matter, which is typical of the old part of Tartu. Detailed analyses of this material have not been completed yet.

Several rescue excavations took place in **Old Tallinn**. The present volume contains an article by Peeter Talvar, concerning the results of the excavations, begun in 2004 and completed in 2005, on the site Viru St. 8, which was of special inter-

est from the aspect of the early history of Tallinn: the site is located in the area which has been considered one of the oldest built-over places in the neighbourhood of Viru Street. As a result of the investigations P. Talvar suggests that the permanent settlement of the site might date from the second quarter of the 13th century, i.e. even somewhat earlier than has been assumed. The article also includes a brief review of the monitoring project carried out by P. Talvar in the northwestern and southwestern bastion zones of Tallinn.

Mention should be made of the rescue excavations carried out by Villu Kadakas, archaeologist from the Agu EMS Ltd, on the site of Vene Street 9 (No. 34). These excavations were carried out in connection with the reconstruction and renovation of the courtyard side of the building which had been erected in 1870 and was destroyed by a soviet air raid in March 1944. The greatest surprises of these investigations involved find assemblages, recovered from a cellar of a stone building disclosed in the part of the courtyard adjacent to Apteegi Street and from a 16th-century cesspit. Pottery found there included even wholly preserved vessels. Among the latter a large tripod vessel (Fig. 2) should be mentioned. It was of local origin and the only known entirely preserved storage container of that period found in Tallinn. The excavations on the site of **Adamsoni Street 9 / Wismari Street 16 / Koidu Street 20** (No. 35) beyond Old Tallinn brought to light an area of intensive settlement dating from the 17th century. Remains of a wooden dwelling with stone foundation and mantle chimney were discovered together with rich find material from the period of its exploitation. According to V. Kadakas this dwelling could have been built in the 17th century and destroyed by fire during the Northern War.

MONITORING PROJECTS AND PRELIMINARY INVESTIGATIONS

In 2005, monitoring projects were most extensive in **Tallinn, Tartu, Haapsalu, Pärnu, Narva, Rakvere** and **Lihula** (Fig. 1: C). These were mostly connected with renovation of sewerage and communication tracks in the protection zone of old town centres. Besides these, preliminary investigations were carried out and trial pits dug in several places to enable the expert estimation necessary for starting construction or excavation activities. For example on the site Põhja Puistee 31 in Tallinn cultural layer with a thickness of nearly 1 m was revealed in trial pits. It contained remains of a wicker fence and a vat, sunk in the ground, containing finds from the 17th century. On this site it was decided to preserve the cultural layer beneath the new building and therefore archaeological excavations were not performed.

In **Rakvere** (No. 37) preliminary archaeological investigations were initiated by the theatre. The aim was to locate the remains of a wagon shed of the Rakvere manor and prepare the site for the construction of the extension of the theatre. Preliminary investigations in 2005 established that the cultural layer, once present, had been mostly destroyed but beneath the cobbled floor of the shed medieval layers had survived. Well-preserved foundations of two medieval buildings also came to light, and it was established that the eastern wall of the shed could have been used for the construction of the terrace in the park. Limitations were set for the further construction activities, requiring archaeological investigations of the site before the construction could be started.

In the village of **Rebala** (No. 38) Gurly Vedru carried out monitoring in the ditches dug for installation of electric cables. It appeared that the cultural layer of the ancient Rebala village extends beyond the limits of the area that is protected at the moment. Thus it is necessary to expand the protection zone.

Monitoring projects and preliminary investigations are discussed in several articles concerning research excavations. Three more surveys are published in the present volume: Martti Veldi presents the results of the investigation of several layers of wooden pavements that came to light at the northwestern end of **Rüütli Street** (No. 39) and Rünno Vissak together with Eero Heinloo inform us of interesting construction remains in a ditch, nearly 0.5 km long, dug along Lai Street and in the excavation of the site **Lai Street 11/13** (No. 40) in **Tartu**. Erkki Russow writes about archaeological observation in **Haapsalu** (No. 41, 42, 79).

SURVEY TRIPS

In 2005, 60 new archaeological sites were discovered during survey trips, about what more detailed information is published in the list at the end of the present volume. Marge Konsa and Mirja Ots compiled this list on the basis of the reports filed in the archives of the Institute of History of Tallinn University, *Kabinet* of archaeology of Tartu University and the National Heritage Board as well as on the information obtained through personal communication with the participants of the survey trips. The results of one trip, caused by the impudent and disgraceful activities of illegal archaeologists on the site of St. Peter's chapel in the village of Kodasema, Harju County, are published in the article by Mauri Kiudsoo.

STRAY FINDS

Trips to the sites of discovery of archaeological stray finds form an integral part of archaeological fieldwork. In 2005 about a hundred of such finds, dating from the Stone Age till the post-medieval period, were brought to Estonian museums. A vivid example of the fact that even potsherds, which are the most common finds, may include real gems like the fragment of an East-German (Lausitz) stoneware goblet (Fig. 3) dating from the 15th century, found in the fill of a sewerage ditch in Tähtvere Street, Tartu. According to Erki Russow, this fragment possesses special merit for the history of applied arts: in Estonia only two fragments of such vessels have hitherto been found from Tallinn; from Europe a total of about 200 specimens are known. The article by Mauri Kiudsoo about recent coin finds also discusses the subject of stray finds.

The present volume contains 20 articles in English and 2 in German about the most important results of archaeological fieldwork and noteworthy discoveries. The last article of this volume, written by the chief inspector of archaeological monuments of the National Heritage Board, describes the activities of the officials of heritage protection and the most burning problems of the last five years. All articles in foreign languages are illustrated and supplemented with summaries in Estonian.

Acknowledgements

I would like to thank all colleagues who helped to prepare the present volume contributing their articles as well as sharing their notes on more important results of their fieldwork. I would like to express appreciation and gratitude to Erki Russow for his help in editing, to Mari Kull and Ene Rõngelep for the revision of foreign language texts, to Kersti Siitan for the drawings and maps and to Jaana Kool for the design of this volume.